

met Dr Miskotte's woord, dat men niet spreken kan over „Jezus Christus” en de cultuur, maar wel b.v. over: „het Calvinisme” en de cultuur.

Een -isme dus, en de cultuur.

Maar alle -isme, dat is van ons. Daar zit altijd het onze in, althans. Als ik nu alleen daarnaar verwijzen mag, in mijn verbandingen leggen naar „de” cultuur, dan is het vraagstuk slechts te benaderen, door wie van het hooren-naar-zichzelf zijn ambacht maakt, en van een andere genadige mogelijkheid, als gaven Gods in Christus, niet welen wil.

Het zij dan zoo; het bewijst, wat wij van den aanvang tegen de theologen van de paradox hebben ingebracht; het bewijst, dat zij „Gods spreken” (en later, in hun nieuwere periode, waarin dr M. nog niet zoo toont ingeleefd te zijn, ook ons „hooren”, existentieel) zó hebben ver-filosofeerd, dat van een werkelijk „hooren” naar wat God spreekt bij hen, zoover zij theoretiseeren (verder ga ik natuurlijk niet) geen sprake is.

Zal er daarvan eens weer sprake zijn, dan moeten deze predikanten-met-de-drie-formulieren weer eens eerst beginnen, met den bijbel, en met de kerk eerbiedig om te gaan. Ik bedoel natuurlijk den bijbel-als-Gods-Woord.

Maar zodra ze dat doen, zullen ze meteen van hun paradoxale denkbeelden zijn teruggekomen. En zullen weer eens terecht gekomen zijn op dat „platte” „vlak” der „horizontale wereld”, waar de gereformeerde belijdenis, en Calvin, en Kuiper, en Bavinck God hebben gezien, doende groote wonderen, ook (en dit dan door den verhoogden Jezus Christus en den Heiligen Geest) óók inzake de cultuur.

Theologie des roems?

Neen, neen, theologie van vrije genade, maar dan gehaald uit het slop van zooveel zielsgeschiedenissen.

Jammer, jammer, dat Dr J. G. Geelkerken, die zoo prachtig op het slop kon schelden, en met zoo breeden cultuur-zwaai den ambtsweg opging, nu verzeild is in de engpas van een paradox, en een „existentialiteit”, waarbij hij al zijn culturele breedheid moet verliezen, voorzoover ze althans hem in zijn ambtswerk en als ambtsdrager siereu zou.

Wie had dat nu gedacht?

Zou hij er niet voor bewaard gebleven zijn, als hij was gebleven bij dat eenvoudige volk-van-Dordt, dat zoo smalle lijnen, maar intusschen in zijn confessie zoo breede wegen openen kan, zonder kunstgrepen, breede wegen tot de breede cultuur-wereld?

Och, het schisma is toch zoo jammer. En het leidt tot zoo onzuivere polemiek. Want Dr M. (en dus ook Dr G.) verwijten ons, „neo-calvinisten”, een overspanning van de continuïteit in het geloofsleven. Maar zouden zij niet liever ronduit zeggen, dat het eigenlijk over de continuïteit zelf loopt?

K. S.

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHEITSEN

De mensch als persoon.

VI.

Indien wij nu in verband met het speciale punt, dat ons in deze artikelen tot dusver bezighield, vragen, wat de Locus de Christo ons omtrent de persoonsorganisatie des menschen heeft te zeggen, dan moeten wij beginnen met nogmaals duidelijk uiteen te zetten de betekenis van de gegevens omtrent de menschen in het algemeen, waarvan deze locus uitgaat.

In den Locus de Christo leeren wij, dat de Persoon van den Middelaar twee naturen had, doch slechts één Ik.

Want dit Ik, zoo wordt er steeds aan toegevoegd, was een Goddelijk Ik.

De bedoeling van dezen laatste zin kan niet zijn, dat Christus het woord „Ik” in den eersten naamval of in één der andere uitsluitend gebruikte van Zijn goddelijke natuur.

Immers, Hij zeide: „Mij dorst”. Wij lezen in de Schrift, dat „Hem” hongerde. Wij lezen, dat Hij klaagde: „Mijn God, Mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?”

Hiertoe volgt dus wel, dat Christus het woord „Ik” of deszelfs verbuiging gebruikte voor Zijn geheelen persoon of wel voor datgene wat Zijn menselijke natuur is.

Immers, de Godheid kan niet lijden, en zoo is het lijden van Christus dus alleen het lijden van den mensch.

En toch zegt Hij: „Mij dorst”.

LITERATUUR EN KUNST

Gerrit Willem Knap

gekenschet als kunstschilder en aestheticus, met een voorwoord van Prof. Huib. Luns, en 61 reproducties. Prijs f7.90. Luze uitg. in leeren bd. f15.—. N.V. Drukkerij en Uitgevers-Maatschappij „De Vlijt”, Arnhem.

II.

De verschillende fasen, die Knap in zijn kunst-opvatting achtereenvolgens heeft doorgemaakt, de drie fasen, waarin de geest van zijn tijd zich vooral uitte, zijn het realisme, het impressionisme en de tijd, waarin het streven naar sterker gebondenheid zich openbaarde.

In het begin van Knaps loopbaan heerschen de beginselen van het realisme op alle gebied. Het accent is verlegd op het „diesseits”. Er is een trek naar het materiële en men heeft maar weinig of geen oog meer voor het hoogere, voor het geestelijke. De tijd begint te staan in het teken der natuurwetenschappen en techniek. Op het gebied van de wijsbegeerte heerscht het positivisme en in de literatuur de naturalistische opvatting van Flaubert's Madame Bovary en de werken van Zola. Onder al deze parallelverschijnselen vinden wij dezelfde openbaring op het gebied van de schilderkunst.

Courbet, de grootmeester van de realistische opvatting in de schilderkunst wil alleen schilderen wat men ziet, de realiteit zonder meer.

Knap ondergaat evenals de meeste kunstenaars van dien tijd deze invloeden en zijn eerste werken dragen hiervan den stempel. Vooral zijn schilderij „Raamgracht met Zuiderkerktoren” getuigt van een zuiver naïef realistische opvatting, al is het doortrokken van een min of meer idealistisch licht.

Op het realisme volgt het impressionisme. Dit impressionisme is eigenlijk hetzelfde realisme, maar nu wordt alles vervluchtigd. Het leven jaagt naar een vluchtig genieten van het momenteel. Het is een genieten van oppervlakkige indrukken en als men hierbij nog oog heeft voor een diepere wereld-beschouwing, dan is deze gewoonlijk het pantheïsme. De mensch zelf is hierbij vervluchtigd tot een luchtig moment in het haastig voorbij-snuellen van het materiële gebeuren, een molecule in den eindelozen stroom, die zich voortbeweegt volgens een doelloos motief. Deze geest spiegelt zich af in wijsbegeerte, wetenschap en kunst.

Overal is men ingesteld op de schakeering, op de nuance. De zielkunde is een zielkunde zonder ziel, of als men nog van een ziel wil spreken, dan is deze de som van de indrukken, de gewaarwordingen van onze zinnen.

De wijsbegeerte is een soort psychologisme, dat de indrukken van de zinnelijke waarneming ordent. De inhoud van dit bewustzijn is het voorwerp van onze kennis en het wereldbeeld gaat op in de geordende kennis van den voortdurende strooming verkeerenden bewustzijnsinhoud.

De theologie is niet meer de kennis Gods, maar gaat op in goddienstwetenschap en is de som van de religieuze uitingen van den mensch.

Op het gebied van het onderwijs is het ideaal het vele, het reëel-aanschouwelijke en de meer

Kan dus met de uitdrukking, dat het „Ik” van Christus een Goddelijk „Ik” was, niet bedoeld zijn, dat Jezus, wanneer Hij sprak „Ik” daarmee Zijn God-zijn accentueerde, toch hield de dogmatiek steeds vast, dat Christus' „Ik” een Goddelijk „Ik” was.

Weliswaar trad dat „Ik” ook op als drager eener menselijke natuur op zulk een wijze, dat de twee naturen in de eenigheid des Persoons, ongedeeld en ongescheiden, onvermengd en onveranderd, aanwezig waren, maar desondanks bleef toch de leer der Gereformeerde dogmatiek, dat Christus' „Ik” een Goddelijk „Ik” was.

Tevens poneerde zij steeds, dat Christus slechts één „Ik” had.

Immers er waren in onzen Heiland niet twee personen, maar slechts één.

Christus had dan ook niet een menselijk „ik”.

Deze gegevens aanvaarden wij natuurlijk, zooals de Gereformeerde dogmatiek ze biedt, en wij achten het onjuist en daarom ook ongeoorloofd op deze uitspraken kritiek te oefenen.

...

Maar nu werd daarnaast door de Gereformeerde dogmatiek steeds weer een ander punt naar voren geschoven.

Ook onze Belijdenis kent dat punt zeer nadrukkelijk.

Immers, in Zondag 5 en elders wordt in duidelijke taal betoogd, dat Christus had een volkomen en waarachtige menselijke natuur.

Dat Christus waarachtig mensch was en volkomen mensch was, leert ons de Schrift; en de Schrift doet ons ook verstaan, waarom zulks noodzakelijk was.

Zoozeer zelfs geeft de Schrift duidelijk den grond voor de noodzakelijkheid van de volkomen en waarachtige menselijke natuur aan, dat onze Cate-

geestelijk gestyleerde opleiding aan het gymnasium treedt terug voor een meer materieel geschaakerd onderwijs op de H. B. S.

Zoo geeft ook op het gebied van de schilderkunst het impressionisme den vluchtigen indruk. De realiteit verliest haar vastheid en soliditeit. Zij baadt in een stroom van licht en lost zich op in vluchtige verschijningsvormen, die de schilder op zijn doek omtoovert in kleurvlekken en kleurnuances.

Het wordt alles geschilderde oppervlakkigheid, een zee van kleurvlekken, alleen gebonden door het licht, waarbij alle contouren verdwijnen en zich oplossen en de lijnenperspectief zich vervluchtigt tot luchtperspectief.

Manet in zijn laatste periode en vooral Claude Monet Sisley en Pizarro zijn de groote impressionisten in Frankrijk en bij ons volgen de Haagsche en Larensche school van Israëls en Mauve en de meer forsche Amsterdamsche school van Breitner en den jongen Israëls. Tot deze Amsterdamsche school behoort in dien tijd ook Knap. In deze periode worden zijn stadsgezichten en figuurcomposities ijler en luchtiger. De contouren verdwijnen steeds meer. Het schilderij wordt een eindeloos gewemel van fijnvibrerende kleurvlekken, al verliest hij ook hier niet den bouw en de saamgebondenheid. In deze periode wordt ook zijn palet lichter. In het algemeen kan men dit toeschrijven aan den invloed van het impressionisme, dat tegelijk luministisch is, het zwart van het palet weert en de gele, roode en blauwe tinten laat vibreeren in het volle natuurlijke licht. Maar ook zijn reizen naar Italië zijn hier niet zonder invloed gebleven.

De Italiaansche lucht is ijel en transparant en alles trilt er meer in een bonter en luchtiger kleurengamma in de gouden zon aan den blauwen hemel. Knap schildert er in Venetië, Verona, Rome en vooral in Napels. Uit dezen tijd dagteekenen zijn lijne aquarellen en zijn doeken met de fijne zilverkleurige grijsen.

Als tenslotte in het impressionisme het schilderij zijn stevigheid verloren heeft, tot de uiterste vaporeuze fijnheid is gekomen, kan men in deze richting niet verder. Het blauw, het geel, het rood zijn eindeloos gevarieerd. De lokale kleur heeft zich opgelost in niet meer te onderscheiden valeurs en toonwaarden. Het wordt tenslotte een ijle luchtige damp en bij een verder gaan in deze richting zou de kleurverfijning niet meer zijn waar te nemen en zich in de vaagheid verliezen.

De opvatting van het impressionisme slaat nu om in haar tegendeel.

Ook dit verschijnsel vinden wij overal. In het impressionisme had de mensch zich op de objectiviteit meer passief ingesteld. Zijn geheele wezen was er op uit overal indrukken, vluchtige impressies op te vangen, deze te registreeren en in verband te zien.

In de volgende fase, die van het z.g.n. expressionisme in den ruimsten zin, treedt de mensch meer agressief op. Hij staat niet meer passief, maar actief tegenover de dingen. Lag in het impressionisme het hoofdelement op de objectiviteit, in het expressionisme ligt het accent in het subject, het Ik. Was vroeger de ziel de som van de impressies van de zinnen, nu wil zij niet meer passief voortdrijven op een zee van onbegrensde verten. Zij wil niet meer geknecht zijn door een

chismus in Zondag 5 en 6 wel eens beschuldigd werd van een te logicistisch opgezette redeneering.

Maar dat daar gelaten. Niemand die Gereformerd is, ontkent het feit, dat Christus waarachtig mensch was en dat Hij volkomen mensch was, d.w.z. dat Hij de waarachtige en volkomen menselijke natuur deelachtig was.

Maar nu is het merkwaardig, dat Christus toch niet een menselijk „ik” had.

Bij onzen Heiland was dus wel de volkomen en waarachtige menselijke natuur, maar er was niet een menselijk „ik”.

Hiertoe moet volgen, dat het menselijke „ik” niet behoort tot de menselijke natuur. Het is mogelijk, dat de menselijke natuur aangenomen wordt door Christus, zonder dat Hij een menselijk „ik” aannam.

...

De twee feiten, die wij boven bespraken, dat van de waarachtige menselijke natuur en dat van het Goddelijk „Ik” van den Middelaar, moeten uit den aard der zaak in overeenstemming zijn met onze anthropologische beschouwingen, wil men, met den Locus de Homine, het hoofdstuk, dat handelt over den mensch.

Een tegenstrijdigheid tusschen de beschouwingen in den laatste locus en in dien over den Christus zou zoowel op wetenschappelijke als praktische gronden ontoelaatbaar zijn.

Dus moet dan uit het tot dusver gezegde wel volgen, dat het „ik” van den mensch niet inhaerent is in zijn menselijke natuur.

Ware dat toch wel het geval, dan zou onze Heiland niet een volkomen en een waarachtige menselijke natuur hebben aangenomen.

Het moge dan al waar zijn, dat bij ons menschen de openbaring eener menselijke natuur nimmer voorkomt zonder dat zij door een „ik” wordt ge-

doelloos en ongepressionarisch wisseld, van het van wel-schilder de groot-streven of kleine bisme, f derkunst heid, ha teit lege legd en symbool om zoo en bou eigen op positie.

Cézan in kleur hartstoe kubisme me tot bouw en abstracte van Doe van Kan verdwenen klaagt d zien was

Alle o ruimster stelling ger oph

En di van Kna

vooral, lijnenspe

Mocht o oogensch worden, met alle den invl mentalit van zij schen h

Het C van gro vatting heden.

verabso veronac scheppe oog voe in deisc vallen materie te verk heeft o geschap te zien het bijz religie e systeem het gee thestis kosmos

dragen, „ik” be tus eer iets aa

Deze en zoo haar v

Toch het feit de opv sproker gewe

Nu r onze s „ik” ha forme

Nu g dersch voor ee is hel dat Ch aannan

En v soonso myster dan me U word

Wat ook op met ee en dan binnen leven

Het zonder termen gezien, Natu oogenh

het gymna-
materieel ge-

de schilder-
togen indruk
soliditeit. Zij
lost zich op
de schilder
en en kleur-

rvlakkigheid,
bonden door
ijnen en zich
vervluchtigt

ooral Claude
te impressio-
de Haagsche
Mauve en de
van Brein-
sterdamse
ap. In deze
n figuurcom-
n verdwij-
en eendeloos
kken, al ver-
de saamge-
ok zijn palet
toeschrijven
me, dat tege-
t palet weert
at vibreeren
k zijn reizen
ed gebleven.
insparant en
en luchtiger
den blauwen
erona, Rome
dagteekenen
met de fijne

het schilderij
uiterste va-
in deze rich-
het rood zijn
r heeft zich
n valeurs en
ijle luchtige
richting zou
ar te nemen

me slaat nu
eral. In het
op de ob-
beelde wezen
impressie
en in ver-

z.g.n. expres-
de mensch
meer passief,
in het im-
objectiviteit,
het subject,
van de im-
et meer pas-
grensde ver-
n door een

beschuldigd
redeneering,
die Gerefor-
s waarachtig
mensch was,
komen men-

Christus toch

volkomen en
er was niet

schelijk „ik“
tuur. Het is
aangenomen
en mensche-

ken, dat van
dat van het
mooten uit
ing zijn met
i, wil men,
ofdstuk, dat

schouwingen
den Christus
s praktische

gezegde wel
iet inhaerent

ou onze Hei-
achtige men-
as menschen
tuur nimmer
“ wordt ge-

doelloos noodlot, maar laat zich met onstuimige en ongetemde kracht overal gelden. Ook dit expressionisme, dat het impressionisme heeft afgewisseld, openbaart zich op alle parallelgebieden van het praktische en theoretische leven, op dat van wetenschap en kunst. Op het gebied van de schilderkunst zijn vooral Cézanne en Van Gogh de groote baanbrekers en openbaart zich hetzelfde streven in meerdere of mindere mate met grooter of kleiner talent in allerlei richtingen als het kubisme, futurisme, abstractionisme, absolute schilderkunst enz. De ziel heeft hier haar onderworpenheid, haar ontvankelijkheidsgevoel, haar passiviteit tegenover de natuur en de objectiviteit afgelegd en maakt nu omgekeerd de natuur tot drager, symbool van eigen subjectieve gevoelens, breekt om zoo te zeggen de natuur stuk en vernietigt die en bouwt de elementen daarvan weer op naar eigen opvatting, naar eigen architectuur en compositie.

Cézanne bouwt het schilderij op in kleurvolumes in kleurblokken. Van Gogh vat de natuur in een hartstochtelijk barok vlammeend lijnenspel. Het kubisme kristalliseert en verstart het expressionisme tot dogma en zelf tenslotte niets anders dan bouw- en stijlcomposities. Hierbij is, evenals in het abstracte schilderij b.v. van Piet Mondriaan en Theo van Doesburg en in de absolute schilderopvatting van Kandinsky de gelijkenis met de natuur geheel verdwenen. Vooral bij deze uiterste opvattingen klaagt de mensch er over, dat hij niet meer kan zien wat het schilderij voorstelt.

Alle opvattingen van het expressionisme in den ruimsten zin hebben gemeen, dat zij in tegenstelling met het impressionisme streven naar strenger opbouw.

En dit is, wat ook in de verdere ontwikkeling van Knap's opvatting is waar te nemen. Het was vooral, zooals wij zagen, de compositiedrang in lijnenspel en kleuren, die zijn opvatting beheerschte. Mocht deze eigenschap door het impressionisme oogenschenlijk wat gevaar loopen onderdrukt te worden, de tijd was nu aangebroken, dat deze zich met alle kracht kon uiten en dat niet alleen door den invloed van de verandering van de algemeene mentaliteit, maar hier werkt nu tevens de invloed van zijn Calvinistische levensopvatting, die intuschen bij hem was gerijpt.

Het Calvinistisch wereldbeeld toch is een beeld van groote strenge structuur. In zijn zuivere opvatting heeft het zich nooit verlopen in eenzijdigheden. Het heeft nooit een enkele eenzijdigheid verabsoluut en ook geen enkele eenzijdigheid veronachtzaamd. Allereerst belijdt het God als schepper van hemel en aarde. Daarmee heeft het ook voor het transcendentie zonder te verlopen in deïsme. Het leert de immanentie zonder te vervallen in pantheïsme. Het weet de realiteit, de materie te waardeeren, zonder deze voor absoluut te verklaren en in materialisme te vervallen. Het heeft oog voor den bouw, de architectuur in het geschapene, voor de algemeenheid, zonder voorbij te zien de eindeloze variëteit van het individuele, het bijzondere. Het heeft oog voor het gevoel in religie en kunst, maar vat ook in wijsgeerig-logisch systeem alle categorieën van het materiele en het geestelijke samen in tegenstelling met de pantheïstische al-eenheidsleer, theïstisch als mikrokosmos van den makrokosmos.

dragen, feit is, dat wij niet mogen zeggen, dat dat „ik“ behoort tot onze natuur, want dan zou Christus een menselijke natuur gehad hebben waar iets aan onthrok, dat er feitelijk bij behoorde.

Deze conclusie lijkt ons zoo voor de hand liggend en zoo vanzelfsprekend, dat we bijna aarzelen, haar voor onze lezers nader te verdedigen.

Toch schijnt zulks noodzakelijk met het oog op het feit, dat telkens weer betoogd wordt, dat bij de opvatting, die dezerzijds elders werd uitgesproken, Christus niet een volkomen mensch zou geweest zijn.

Nu mogen we er echter op wijzen, dat het niet onze stelling is, dat Christus geen menselijk „ik“ had, maar dat het de stelling is van de Gereformeerde dogmatiek.

Nu geven we wel gaarne toe, dat zij, die de onderscheiding „ik“ en „natuur“ niet wenschen, hier voor een zeer groot inconvenient zitten. Immers hoe is het hen mogelijk, om tegelijkertijd te betoogen, dat Christus wel een volkomen menselijke natuur aannam, maar dat Zijn „ik“ een Goddelijk „ik“ was.

En wanneer dezulken dan zeggen, dat de persoonsorganisatie van den Heiland nu eenmaal een mysterie is, dan antwoorden wij: „Wat bedoelt ge dan met de uitdrukkingen die in de dogmatiek door U worden gebezigd?“

Wat wij in een vorig artikel zeiden, geldt toch ook op dit punt stellig evenzeer als steeds, dat wij met een bepaalde uitdrukking iets moeten bedoelen en dan wel iets, dat zinvol is, iets, dat wij zelf ook binnen den begripsmatigen inhoud van ons ken-leven moeten kunnen vallen.

Het ware toch niet te denken, dat er menschen zouden zijn, die in de dogmatiek opereeren met termen, waarvan zij zelf zeiden, dat het, zakelijk gezien, inhoudloze uitdrukkingen waren.

Natuurlijk veronderstellen wij zoo iets geen oogenblik.

Het is nu voor dezen bouw, voor deze Calvinistische visie voor den grooten bouw en compositie in heel de schepping, dat Knap in zijn laatste kunstperiode sterk het oog geopend heeft en vooral bij zijn onderwijs in het teekenen aan het Geref. Gymnasium is het, dat hij hier den nadruk op legt.

Met het oog hierop heeft hij een schitterende reeks teekeningen ontworpen, waarvan een kleine collectie eigendom is geworden van het gymnasium. Het accent ligt hier op de gestyleerdheid, op den architectonischen bouw. Knap heeft ze vooral beschouwd als hulpmiddel bij zijn onderwijs om zijn leerlingen de aesthetische verhoudingen in lijnenspel en kleurschakeering in het natuurlijke bij te brengen; echter niet om hier bij te blijven staan, maar tegelijk het oog te openen voor het aesthetisch schoon in al het materiele en geestelijke.

Daarom was zijn onderwijs terecht een schakel in het geheel der vakken, die onderwezen worden. Het was hem niet te doen om wat te teekenen en het aanbrengen van wat kleuren, maar zijn onderwijs was gedragen door een algemeen beginsel, een groote visie, die het oog tracht te openen voor al het schoon, allereerst in de natuur, maar dan ook in de werken der kunst, niet alleen in de architectuur, plastiek, schilderkunst, muziek, maar ook in de literatuur en daarin ligt de waarde van zijn onderwijs voor de gymnasiale opleiding.

Eigenlijke schilderijen, die sterk door deze opvatting van gestyleerdheid zijn beïnvloed, bestaan er naast de bekende teekeningen van hem niet. Had hij langer geleefd, dan zou ongetwijfeld zijn nieuwe opvatting ook zijn schilderkunst in engeren zin beïnvloed hebben.

L.

„Op het hooge Pinksterfeest“.

Ten aanzien van de geloofsovertuiging van Mevrouw Bosboom-Toussaint verkeerden velen onder ons nog altijd in onzekerheid. Zij weten niet, wat zij ten dezen „aan haar hebben“. Toen ik met een onzer kennissen, een man van ontwikkeling, die in het volle leven mee in de voorhoede gestaan heeft, sprak over het getuigenis des geloofs, dat Mevrouw Bosboom in haar romantische werken deed uitgaan, haalde hij bedenkelijk de schouders op. Een paar dagen later nam ik haar brochure mede „De terugkeer van Golgotha“, en las hem daaruit een fragment voor, zonder den naam der Schriftster te noemen. Hij erkende, dat het geen onzeker geluid was. Toen ik hem daarna het boekje overhandigde, zag hij, dat Mevrouw Bosboom-Toussaint de auteur er van was. „Dat had ik niet gedacht“, sprak hij eenigszins verwonderd.

Terecht zeide de heer N. Heinen van Stadskanaal onlangs in een radio-toespraak: „Jammer genoeg neemt de lezer lang niet altijd de moeite om naar de prachtige koren in het werk van Mevrouw Bosboom te zoeken“.

Het zou alleszins de moeite loonen, die kern in haar omvangrijk oeuvre belangstellend na te gaan. Het kloek getuigenis, door haar afgelegd ten aanzien der waarachtigheid van Christus' opstanding en hemelvaart en omtrent de uitstorting van den Heiligen Geest op den Pinksterdag, kan zulks bewijzen.

...

Maar indien wij dat niet mogen veronderstellen, dan blijft de vraag, of er dan wel een andere conclusie mogelijk is dan deze, dat de mensch in zijn menselijke natuur niet ook tegelijkertijd zijn „ik“ ontving als deel van of als organische geleiding in die natuur.

De onderscheiding tusschen „ik“ en „natuur“ lijkt ons hier onwedersprekelijk geboden.

Zoodat wij moeten concluderen, dat de persoon van den mensch georganiseerd is, doordien in dien mensch de menselijke natuur zich openbaarde en tevens een menselijk „ik“ in die natuur als zelfstandige van de natuur te onderscheiden grootheid werd ingelegd.

...

Uit den aard der zaak moeten wij nu toch het hier gegevene en op de Schrift gegrond, immers uit de dogmatiek afgeleide, standpunt in verband met de schriftuurlijke gegevens wel even nader realiseren.

Dat Christus een waarachtig menselijk lichaam had, werd door de Kerk tegenover de Doceten steeds volgehouden.

Zulks te ontkennen, zou trouwens ook de meest nadrukkelijke uitspraken van de Schrift negeeren.

Wij lezen echter, dat Christus ook een psyche had. Wie zou ook een menselijk zieleleven bij den Heiland, van Wien de Schrift zegt, dat Hij in alle dingen is verzocht geweest als wij, durven loochenen?

Maar nu komen hier uit den aard der zaak moeilijkheden en levens consequenties.

Wanneer toch Christus een menselijk lichaam en een menselijke psyche had, en wanneer wij tegelijk kunnen zeggen, dat Hij had een menselijke natuur, dan staan twee dingen vast: 1e. dat lichaam en ziel beide behooren tot de menselijke natuur.

„De herder is verslagen, de kudde is verstrooid. De vijanden triomfeeren; dat klein gedeelte zijner volgeren, dat nog behoefte heeft bij elkander te komen, schuilt zamen achter gesloten deuren om de vreeze der Joden. Men kan gerust zijn; de naam van dezen Christus zal welhaast vergeten worden, zooals die van menig anderen valschen Messias; zijn aanhang is ganschelijk verstrooid!... Maar ziet! Veertig dagen later, op het hooge Pinksterfeest, ziet men deze bloode, moedeloze, onkundige mannen optreden te Jeruzalem, midden in den Tempel...“

Petrus, eens de zwakste en bloohartigste onder allen, treedt vrijmoedig op als de woordvoerder zijner broederen en spreekt met al de kloekheid van geest en met al de beslistheid eener vaste overtuiging, die ingrijpt in de consciëntien, en met een geestdrift, die van hooger bezieling getuigt. Niemand onder de duizenden, die hem hooren, tijdgenooten en stadgenooten, heeft een woord van tegenspraak, als hij spreekt van Jezus den Nazarener, dien zij gekruisigd hebben... en die verhoogd zijnde aan de rechterhand van God, nu naar Zijne belofte den Heiligen Geest heeft uitgestort over hem zelve en zijne geloovige broederen. Niemand heeft een woord van tegenspraak, zelfs niet de Phari-zeën en Schriftgeleerden, die van deze wondervolle getuigenis en de wondere teekenen, die haar voorafgingen, de ontroerende toeschouwers zijn. Ontneemt nu aan dezen Petrus, aan de elfen, die met hem staan, de waarachtigheid van het feit der opstanding van Jezus, waarvan zij zeggen durven de getuigen te zijn, en verklaart mij dan deze hunne houding, deze vrijmoedigheid, dit stilzwijgen van alle vijanden en haters, wien in het aangezicht wordt gezegd, dat zij dezen opgewekten Jezus hebben gekruisigd en gedood! Verklaar mij dan die gemeente, die daar triumfantelijk wordt opgebouwd op het fundament van dien gekruisten Jezus, die door Zijne opstanding, door Zijne hemelvaart krachtig is gebleken te zijn de Christus, de Verlosser Israëls...“

Naast de treffende teekening van de mogendheid des Geestes, die zich deed gelden op den apostel Petrus en de elfen, valt ons hier vooral in het oog de belijdenis ten opzichte van de Kerk des Heeren. Op het Pinksterfeest heeft de verheerlijkte Heiland door den Heiligen Geest het geloof gewekt „in de harten van duizenden, van miljoenen in alle landen der aarde van het eene geslacht op het andere“. Toen heeft Christus „eene Gemeente gevestigd, eene Kerk gebouwd, die door alle wisseling der tijden heen, ondanks alle vormen en hervormingen, die zij ondergaat, pal blijft staan meer dan achttien eeuwen lang“...“

„In geene eeuw, zelfs niet in deze negentiende, is de Christus zó arm geweest, en de aarde zó verlaten, dat zich niet te midden van het algemeen verderf en ongeloof, eene Gemeente heeft vertoond, die zich vastelijk en oprecht hield verbonden aan haar Hoofd; eene waarachtige Gemeente, gemeenschap oefenende met haren Heer, verlicht door Zijn Geest en Woord, Zijne waarheid bewarende in haren schoot, den engen weg, die ten leven leidt verkiezende, strijd en lijden niet schuwende, maar zich zelve verloochnende, Zijn Kruis opnemende en Hem volgende, dagelijks tot op den Kruisberg; eene Gemeente, die door haar leven en streven, hetzij zich afzonderende van de wereld, hetzij zich

2e. dat het „ik“ onderscheiden moet worden zoowel van het lichaam als van de psyche.

Wij zagen toch, dat Christus geen menselijk „ik“ had.

Het lijkt ons onmogelijk, om aan deze gedachten-consequentie te ontkomen.

Maar daaruit volgt dan weer, dat ook bij ons het „ik“ noch in het lichaam, noch in de psyche zetelt, maar dat het van deze twee moet worden onderscheiden.

...

En tenslotte kunnen wij ons weer niet onttrekken aan de logica der feiten ten opzichte van een ander punt, dat de dogmatiek evenzeer ons leert.

Dit is dat punt, dat Christus juist door Zijn menselijke natuur gemeenschap had met het menselijke geslacht, en dat juist in die menselijke natuur, dat is dan in het lichamelijke en in het psychische, de gemeenschap tusschen Christus en het menselijke geslacht tot uitdrukking kwam.

Maar hieruit volgt dan toch onvermijdelijk, dat er ook een psychische gemeenschap is tusschen de menschen onderling krachtens de gemeenschap van allen met hun stamvader Adam.

Zoodat wij niet anders kunnen doen dan concluderen, dat het somato-psychische als een eenheid van de ouders wordt ontvangen en dat God daarin inlegt bij de conceptie van de nieuwe vrucht, die eens mensch zal worden, een geschapen „ik“, dat substantieel bestaat, en dat wij den geest des menschen noemen.

...

Wij hopen op deze dingen later terug te komen. Om voldoende afwisseling te houden in deze artikelenreeks willen wij onze artikelen thans voor eenige weken onderbreken.

J. W.